

164

๑	ถึงบ้านตามเสียนรำ	ทำตาม
	ไต่ผไท้โง้งโห่งโย่หยาน	ย่างเก๋า
	หน้าหวั้เราะเพราะรักหวาน	หวังไคร่ ไต่ถ่า
	เพียงพิที่แผงเผ้า	ไผ่น้ำคำหวาน
		(หน้า 269)

- วัฒนธรรม

123

๑	ทับก็เล็กเตกว่าตม	ชมเหลือ
	ครั้นแต่งแกงตมเกลื่อ	กลบกั้น
	พริกขิงสิ่งใส่เจื่อ	จิบรอย น้อยถ่า
	ชมขึ้นกลิ่นใส่ร้น	แต่น้ำคำชม
		(หน้า 255)

- คำหังเหย คำโบราณ

66

๑	หนีศึกว่าปะชุม	เชิงเสื่อ
	ไต่กับเราแล้วเหลือ	หลากล้ำ
	หลบตเคเคจอดเรือ	ริมเขค ชโมยแฮ
	บกก็เสื่อเรือซ้า	สัดเคเฉโก
		(หน้า 236)

175

๑	บุราณทานว่าเลี้ยง	ลูกสาว
	มันมักหักรั้วฉาว	แทนพรอง
	หนุ่มชายฝ้ายร่นราว	รักชะย่น พร่นแฮ
	ลูกโง้งโง้งแซบทอง	บครูสูสาว
		(หน้า 272)

202

๑ บุษยามานวาลวง

เหล่าลูกถูกตำราเหลือ

เช่นพอกก็กลืนเกลื่อ

ซึ่งเหลือเหลือต่อหน้า

คอเหลือ

เหลือกล้า

กลัวเค่า เจ้าเอย

นิกครามขามแขยง

(หน้า 281)

3.7 นิราศพระประทม

- สถานที่

ถึงถิ่นฐานบ้านเพียดเป็นเนินสูง

เหตุเพราะนางข้างตอไปลอลวง

โอดกเพื่อนเหมือนหนึ่งชายที่หมายมาด

ต้องคิดบ่วงหวงรักชกชะโลง

ที่จับจูงข้างโขลงเข้าโรงหลวง

พลายหึ่งปวงจึงต้องถูกมาผูกโรง

แสนสวาทหวังงามมาตามโขลง

เสียดายไปงป่าเขาคิดเศร้าใจ

(หน้า 468)

- นามธรรม

โอนำในใจคนเหมือนคนเออย

ต้องหันหนีบแตกให้เหลือกล้า

ข้างปลายกรวยชืดซึมไม่อินหน้า

นั่นแลน้ำจึงจะหวานเพราะจางเจือ

(หน้า 449)

4. สาธกหรือเพาความ (Allusion)

4.1 นिरาศพระบาท

- สถานที่

ถึงสามเส้นแฉงความตามลำเหนือก	เมื่อแรกเรียกสามเส้นทั้งกรุงศรี
ประชุมจุดพุทธรูปในวาริ	ไม่เคลื่อนที่ชลธารบาดาลดิน
จึงสถาปนามสามเส้นเป็นชื่อกรุง	เออชวากรุงกลับเรียกสามเส้นสิ้น
นี้หรือรักจะมิน่าเป็นราคิน	แต่ชื่อดินเจียวยังกลายเป็นหลายคำ

(หน้า 116)

- นามธรรม

ครันโอเหนาสุริยวงศอันทรงกรีช	พระทรงฤทธิ์แรมร้างจินตะหรา
พระสุธนร้างทางมโนหัทธา	พระรามร้างแรมเสียดาพระทัยตรม
องค์พระเพชรปาดีท้าวตรีเนตร	เสียดพระเวทผูกทวารกรุงพาลถนอม
สัจจิตราลาตายไม่วายตรอม	ล้วนเจิมจอมธรรณิทั้งสี่องค์
แสนสุขุมรุ่มรอนด้วยร้างรัก	ยังไม่หนักเหมือนพิศอกสุดประสงค
ไม่ตั้งเดือนเพื่อนรักเขาทักทรง	ว่าซุบลงกว่าก่อนเป็นคนกาย

(หน้า 144)

4.2 นिरาศกเขาทอง

- สถานที่

ถึงโรงเหล้าเตากลั่นควนโขมง	มีคันโพงผูกสายไวยุปลายเส้า
โอบัปกรรมน่านรักเจียวอกเรา	ให้มัวเมาเหมือนหนึ่งบ้าเป็นน่าย

(หน้า 152)

ถึงสามโลก โศกถวิลถึงปิ่นเกล้า พระพุทธเจ้าหลวงบำรุงซึ่งกรุงศรี
 ประทานนามสามโลก เป็นเมืองศรี ชื่อปทุมธานี เพราะมีบัว
 โอ้พระคุณสุญลบัไม่กลับหลัง แต่ชื่อดังก็ยังอยู่เขารูท้าว
 โอ้เรานี้ที่สุนทรประทานตัว ไม่รอดชั่ว เช่นสามโลกยิ่งโศกใจ
 (หน้า 155)

4.3 นิราศวัดเจ้าฟ้า

- สถานที่

ถึงอารามนามอ่าววัดบางไทร ต้นไทรใหญ่อยู่ที่นั่นองงับหา
 เทพารักษ์ศักดิ์สิทธิ์สถิตพุ่ม เพราะเคยอุ้มอุณรุทสมอุษา
 ไครน้ำจืดรูปร่างเหมือนนางฟ้า ช่วยอุ้มพามาให้เถิดจะเข็ดขม
 (หน้า 176)

4.4 นิราศอิเหนา

- ตัวละคร

ทั้งโกสิย์ศรีเนตรเห็นเหตุสิ้น ว้ายพินอยู่ที่ไหนนำไปหา
 หาไม่ฉันทานแต่พระสุชาดา ช่วยอุ้มพามาให้พบประสบนัน
 ทั้งพรหมานวานแต่พาหนะหงส์ จะไค้ทรงเหาะแสวงทุกแห่งสวรรค์
 แม่นไค้บุษบววิลาวัลย์ จะทำขวัญหงส์พรหมให้สมยศ
 (หน้า 206)

4.5 รำพันพิลาป

- ตัวละคร

โอ้ยามจนสิ้นเหลือสิ้นเหลือหมอน สู้ข่มขอนเสียมให้ใครใครเห็น
 ราหูทับยับเอนแผอูเป็น เปรียบเหมือนเช่นพราหมณ์ชิมฉินันท์
 (หน้า 396)

เหมือนหบปะพระสิหอนาภิรารภ
 สนมพักตร์รักษาด้วยกาารญ
 ถึงยากไร้ไต่พิ้งเหมือนหนึ่งแก้ว
 พระฤาษีที่ทานช่วยชูป เลือโค

ขุบุดรลพ เลียง เหลือช่วยเกือหนูน
 ทรงสร้างบุญคุณศีลเพิ่มภิญโญ
 พาผองแผ้วผิวพักตร์ชั้นอัถโย
 ให้เรื่องฤทธิอิศโร เดโชชัย
 (หน้า 397)

โอ้ออกเอ๋ยเขยอันไม่ขึ้นแซม
 แต่ที่สนันนศรัยตรึงส่านถึงจอม
 ไต่บุตรที่รักยักษ่อสูร
 เราเป็นมนุษย์สุครักต้องลักพา

เขยที่เยมยัมพรายไม่หายหอม
 ยังแปลงปลอมเบ่ลื่องปลิดไพจิตร้า
 สืบประยูรอยู่ถึงดาวคิงสา
 เหมือนอินทราตริงส์ศรัยเป็นไรมี
 (หน้า 421)

แม่รับรักหักว่าเมตดาตอบ
 เหมือนนอเหนาเขากัรู้ไม่สู้ดี
 อยาหลบลูกคุณกแต่ลูกยักษ
 เหมือนตัวพนักก็สอว่าชื้อชาย

เมื่อผิดชอบฝ่ายหน้าจะพาหนี
 แต่เพียงพนักก็ไต่ด้วยงายตาย
 เขายังลักไปเสียไต่คังใจหมาย
 รู้จักฝ่ายฟ้าดินขึ้นช้านาย
 (หน้า 422)

5. เล่นคำ (Puns on Word)

5.1 นิราศเมืองแกลง

- สถานที่

ถึงบางฝั่งฝั่งรังก็รังร้าง
 มาแสนยากฝักชืพิกับเพื่อนชาย

พิร้างนางร้างรักสมัครหมาย
 แม่เพื่อนตายมิไต่มาพยายาล
 (หน้า 82)

5.2 นิราศพระบาท

- ธรรมชาติ

ระกำปากาหลงกะสิ่งจับ	ระกำกับเราระกำก็จำเหมือน
เห็นไม้จันทน์พียงพื้นอารมณ์เพื่อน	เหมือนจันทร์เดือนใจศิวไทรครอมใจ
	(หน้า 140)

- สถานที่

ทั้งจากที่จากคลองเป็นสองข้อ	ยังจากก้อนนี้ขึ้นในคลองขวาง
โอ้วจากข้างมารวประจบทาง	ทั้งจากบางจากไปใจระดม
	(หน้า 116)

ถึงบางพลัดยั้งอนต่อนาดจิต	นั่งพินิจนึกน่าน้ำตาไหล
พิพลัดนางร้างรักมาแรมไกล	ประเดี๋ยวใจพบบางริมทางจร
	(หน้า 117)

ถึงบางชื่อชื่อบางนี้สุจริต	เหมือนชื่อจิตที่พิตรงานสมร
มิตรจิตขอให้มิตรใจจร	ใจสมรขอให้ชื่อเหมือนชื่อบาง
	(หน้า 117)

ถึงบางช่อนเหมือนเขาช่อนสมรพิ	ช่อนไวนี้คอกกระมังเห็นกว้างขวาง
เจ้าเยี่ยมหน้าออกมาหาพินอนนาง	จะลาร้างแรมไกลเจ้าไปแล้ว
	(หน้า 117)

ถึงหาดขวางบางพูดเขาพูดกัน	พิลัดฝันใจจนอยู่คนเดียว
เป็นพูดชื่อหรือผิวกุศีสางหลอก	ใครช่วยบอกภูคฝันนี้ระเดี๋ยว
จะสั่งฝากขนิษฐาสู่ตาเดียว	ใครเกินเกี้ยวแล้วอย่าไว้ใจใครเลย
	(หน้า 118)

ถึงบางพั้งน้ำพั้งลงตลิ่ง
 พั้งจรจากดวงใจมาไกลเขย
 โอช่างจริงเหมือนเขาวานิจจาเอ๋ย
 โออ๊กเอ๋ยแทบพั้งเหมือนฝั้งชล
 (หน้า 118)

ถึงเกาะเกิดเกิดเกาะขึ้นกลางน้ำ
 จึ่งเกิดโศกข์ชววงขึ้นกลางทรวง
 เหมือนเกิดกรรมเกิดราชการหลวง
 จะตักดวงไว้ก็เติบกว่าเกาะดิน
 (หน้า 120)

เขาล้ำคลองหัวรอตอระตะ
 เห็นรอทักเหมือนหนึ่งรักพิรอร่า
 ดูเกาะกระรอร่างทางพม่า
 แตรอทำรังทุกขมาตามทาง
 (หน้า 124)

ถึงบางระกำโกรรมระยำใจ
 ระกำกายมาถึงท้ายระกำบ้าน
 เคาระห้กระไรจึงมารายไม่วายเลย
 ระกำยามนี้ก็ยาวนออกเอ๋ย
 โอคนผู้เขาช่างอยู่อย่างไรเลย
 หรืออยู่เคยความระกำทุกคำคืน
 (หน้า 124)

เห็นเขาคกเขานแตกมาตกลึก
 พัดกยากจากนางมากกลางไพร
 อนาถนิกแล้วน่าน้ำตาไหล
 วิทกใจตกมาถึงคีรี
 (หน้า 131)

พี่พุดพุดเขาวาดแล้วหวาดจิต
 นึกเฉลียวเสียวทรวงถึงดวงจันทร์
 พี่ชาติมิตรมาไกลถึงไพรสณฑ์
 จะขาดกันเสียเหมือนเขาที่เสร้างใจ
 (หน้า 139)

- นามธรรม

หิ่งหวนาวลมหนาวพรมน้ำค้างพราว ไทจนจะหนาวซากผาศีลาเย็น
 โธ่หนาวอื่นพอขึ้นอารมณ์ได้ แต่หนาวใจยากแก่นี้แสนเชย
 หิ่งหวนาวนอนไกลนุชสุดจะเย็น ไทรปะเป็นเหมือนหนึ่งข้าจะว่าจริง
 (หน้า 132)

5.3 นิราศภูเขาทอง

- ธรรมชาติ

เห็นโศกใหญ่ไกลนน้ำระกำแฝง หิ่งรักแข่งแถมสวาทประหลาดเหลือ
 เหมือนโศกพี่ที่ระกำก็ข้าเจือ เพราะรักเรือแรมสวาทมาคลาดคลาย
 (หน้า 154)

- สถานที่

ถึงบางพลัดคิดถึงคู่มืออยู่ครอง เคยใส่ช่องส่งไหลวนใบเหลือง
 ถึงบางพลัดเหมือนพี่พลัดมาซัดเคือง หิ่งพลัดเมืองพลัดสมรมารอนรน
 (หน้า 153)

ถึงบางพุดพุดดีเป็นศรีศักดิ์ มีคนรักรสถ้อยรอยจิต
 แม่นพุดชั่วตัวตายทำลายมิตร จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพุกจา
 (หน้า 155)

- นามธรรม

ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเมารัก สุดจะหักห้ามจิตคิดไฉน
 ถึงเมาเหล้าเข้าสายก็หายไป แต่เมาใจนี้ประจำทุกค่ำคืน
 (หน้า 153)

โอคิตมาสารพัดจะตัดขาด
ถวิลหวังนั่งนึกอนาถใจ

ตัดส่วาทศตรีภมียักไหว
ถึงเกาะใหญ่ราชครามพอยามเย็น
(หน้า 156)

- วัฒนธรรม

เคยหมอบไกลไต่กลิ่นสุคนธ์ตลบ
สิ้นแผ่นดินสิ้นรสสุคนธ์ธา

ละอองอบรสรื่นชื่นนาสา
วาสนาเราที่สิ้นเหมือนกลิ่นสุคนธ์
(หน้า 152)

5.4 นิราศเมืองเพชร

- ธรรมชาติ

ในลำคลองส่องฟ้ากล้วนจากปลุก
ค่นจากรุกชุกชิตน้นติดแพง

ทะเลายลูกดอกจากขึ้นฝากแฝง
เขาช่างแปลงชื่อถูกเรียกลูกชิต
(หน้า 512)

- สถานที่

ได้เห็นแต่แพแขกที่แปลกเพศ
ถึงวัดหงส์เห็นแต่หงส์เสาสงลอย

ชายเครื่องเทศเครื่องไทยได้ใช้สอย
เป็นหงส์ห้อยทรวงธงในหงส์ทอง
(หน้า 507)

ถึงบางบอนบอนหินมีแต่ชื่อ
อันนอนตนนอนน้ำตาลย้อมหวานมัน

เขาเสื่องลือบอนข้างบางอีขัน
แต่ปากคั่นแกไขมิไคร่พัง
(หน้า 509)

ถึงบ้านบอกจากรมียากสิ้น
อันไบจากรากกอไมขอคิด

เหมือนจากถิ่นทองเหี่ยวมาเปลี่ยวจิต
แด่ลูกซิดชอบใจจะใครชม
(หน้า 512)

5.5 นิราศวัดเจ้าฟ้า

- ยรรวมชาติ

พอลมโบกโศกสวนมาหวนหอม
ถึงบางแวกแยกคลองเป็นสองทาง

เหมือนโศกตรอมตริกตรองมาหมองหมาง
เหมือนจืดจางใจแยกไปแตกกัน
(หน้า 168)

เห็นรักน้ำพร้าออกหึ่งคอกมล
เป็นรักเปล่าเศร้าหมองเหมือนน้องน้อย

ไม่มีคนรักรักมาหักสอย
เหี่ยวล่องลอยเรือรักจนหนักเรือ
(หน้า 169)

เห็นสวาทชาติหึ่งถึงสันติ
สวาทพินิจชาตสวาทวาย

เป็นรอยคัตตบสวาทให้ขาดสาย
แสนเสียดายสายสวาทที่ขาดลอย
(หน้า 169)

จนคึกคื้นรื่นเรื่อยเฉื่อยเฉื่อยฉิว
แม้นจ้วงามนามจ้วงเล็บนิ้วาว

ทนายดอกจ้วงจ้วงทมิให้คนทนาย
จะอุ้มนรavnวมแถมนึ่งแอบอิง
(หน้า 186)

- สถานที่

ตลาดแถวแล้วแถวสวนสล่าง เป็นชื่ออ้างออกนามตามวิสัย
 แม่นชายแถวแหวฟที่อาลัย จะชื่อใส่บนสำลีประชีรวง
 (หน้า 168)

ตลาดขวิดขวิดจันนี้ขวิดทวย ไครเขาชายขวิดหรือจะชื่อขวิด
 แม่นขวิดพาหน้าอนเหมือนทอนจันทม จะรับขวิดเข้าเย็นไม่เว้นวาง
 (หน้า 169)

ถึงบางขวางขวางอันสักหมื่นแสน ถึงต่างแดนคงคอนสิงขรขวาง
 จะตามไปให้ถึงห้องประคองคาง แด่ชัชขวางขวัญความขามระคาย
 (หน้า 169)

ถึงบ้านจิวจิวคนแคพรหมาม ไม้งอกงามเหมือนแมงที่ลิวเหลื่อง
 เมื่อแลพบหลบพักตร์ลักษ์ำเสื่อง คูปลดเปลื้องเปล่งปลั่งกำลังโลม
 (หน้า 175)

ถึงเกาะเกิดเกิดสวัสดิ์พิพัฒน์ผล อย่าเกิดคนคิดเตียนเป็นเลี่ยนนาม
 ให้เกิดลาทราบเรียบเงียบเงียบงาม เหมือนหนึ่งนามเกาะเกิดประเสริฐทรง
 (หน้า 176)

ถึงเกาะพระไม่เห็นพระปะแต่เกาะ แต่ชื่อเพราะชื่อพระสละหลง
 พระของน้องนี้กันงมพ้องค้ หังพระสงฆ์เกาะพระมาประชุม
 (หน้า 176)

ถึงเกาะเรียนเรียนรักก็หนักอก	แสนวิตกเต็มตรองเจียวน้องเอ๋ย
เมื่อเรียนกันจนจบถึงคบเกย	ไม่ยากเลยเรียนได้ตั้งใจจง
แต่เรียนรักรักนั้นก็มักหน่าย	รักละม้ายมิได้ชมสมประสงค์
ยิ่งรักมากพากเพียรยิ่งเวียนวง	มีแต่หลงลมลวงน่าทรงโทรม
	(หน้า 177-178)

5.6 นิราศอิเหนา

- นามธรรม

จะหักอื่นขึ้นหักก็จักได้	หักอาลัยนี้ไม่หลุดสุดจะหัก
สารพัดตัดขาดประหลาดนัก	แต่ตัดรักไม่ขาดประหลาดใจ
	(หน้า 208)

5.7 โคลงนิราศสุพรรณ

- ธรรมชาติ

85	๑	เนื้ออ่อนหอมชูเนื้อ	น้องหญิง
		อ่อนแอบแนบอกอิง	อุ่นล้ำ
		นวลจันนั้นนวลจริง	แต่ชื่อ ภาเอ๋ย
		นวลที่พิงกลิ่นล้ำ	กลิ่นเนื้อ เหลือนวล
			(หน้า 242)

79	๑	ชุ่มน้ำผักตบชวน	บอนแซง
		บอนสุพรรณหันแกง	อรอยแท้
		บอนบางกอกคอกแสด	เหลือแท้ แม่เอ๋ย
		บอนปากยาก็แก่	ไม้สับลิ้นบอน
			(หน้า 240)

95

๑ บางสแกแลสะถางงิ้ว ทิวราย

เรียงฝั่งตั้งจักรฉาย	แซมช้อย
งิ้วไม้ไซงิ้วสาย	สวาดิเช่น เหนเอย
งิ้วพื้ที่เนงนอย	นิกหน่าาไลย

(หน้า 246)

96

๑ ยามยณตนงิ้วป่า หนาหนาม

นิกบาวาวันหวาม	วุนแล้ว
คงจะปะงิ้วทราม	สวาดิเมื่อ มวยแฮ
งิ้วกับพื้หมึแคล้ว	คินงิ้วลิวสูง

(หน้า 246)

- สถานที่

41

๑ บางมวงทรวงเค็ราคิด เคยชรน

มวงเก็บมวงสวน	ศุกรยา
มวงอื่นรันรันจวน	จิตไม ไครแฮ
มวงหอมหอมหวนหนา	เสนเนื่อเจือจรร

(หน้า 226)

44

๑ คลองคคลดเลี้ยวลวน หลักตอ

เกะกะรเรือรอ	รองน้ำ
คคคลองซ่องแคบพอ	พายล่อ พอเอย
คนคคลดเลี้ยวลว้า	กวาน้ำล้าคลอง

(หน้า 227)

58

๑ ทางเปลี่ยวเปลี่ยวล่องคอง เขตคั่น

ยอมน่านบานกระจันจรร	กจางฟ้า
เงียบเหงาเปล่าทรวงกระสัน	โศกสั่น ออกเอย
จรรอื่นชั้นแต่หน้า	ไซเนื้อเงื่อจรร

(หน้า 233)

77

๑ บางนอยพลอยนิกนอย นองเอย

นอยแนบแอบอกเคย	คู่เคลลา
เนื่อนอยคอยสนอมเซย	เพื่อนซี้ อื่นแม่
นอยแต่ชื่อหฤาเจ้า	จิตรนอยลอยลม

(หน้า 240)

89

๑ ถึงทีสี่สนุกนั้น นองเอย

สนุกแต่ชาวบานเคย	คำเช่า
พวกพี่ที่จากเซย	ชวดสนุก ทักแม่
สนุกที่คู่สุเจ้า	สนุกเก้านั้นเอง

(หน้า 244)

116

๑ ตลาดแถวแถวถิ่นตเซ ตนชาม

คลังตลาดแคลวนหนาม	สนับหญ้า
แถวอันหมื่นแสนหราม	สูสละ ปละเอย
รักแต่แถวแววฟ้า	จะเฝ้าเคลลาสนอม

(หน้า 252)

- 122
๑ ถึงหน้าทาน้ำวัด
ภาเลื่องเบื่องบูรณ
หวานอันคลื่นไสรนน
หวานแต่น้ำค้ำนอง
มนาวหวาน
รำพร่อง
นั้กเบื้อ เหลือแม่
เสนาะน้ำค้ำหวาน
(หน้า 254)
- 125
๑ ทาระหัดพัดน้ำทวม
หันกลับขั้คงคา
ใครจางข้างรหัดหา
อกพื้ร้อนไห้
ทองนา
คั้นไค้
หอนกบ หลบเลย
รหัดค้ำพรำพรม
(หน้า 255)
- 126
๑ ถึงบางนางศุขนอง
ศุขพื้ทรวมเรือน
ยามศุขทุกปีเดือน
ยามทุกศุขภาหลอน
นามเหม็ลน
เพื่อนรอน
ไค้อยู คู้เอย
หลนเหนาเปลาตาย
(หน้า 256)
- 158
๑ ยนยานบานท่งนั้น
วัดสว่างอารมอาราม
สว่างแค้พื้ยาม
หอนสว่างอย่างไว
แนะนาม
วันไม
มีดมีด จิตรเอย
ชื่ออ้างสว่างอารม
(หน้า 267)

162

๑	บางมดแดงแขวงเขตกุง	ทุ่งไพร
ถิ่นเถื่อนเรือนรำไร		ไรกล้วย
นิกมคอคศุใจ		จงมม่วง หวงแฮ
เพียงพิ่มมือคมวย		ไม่สรันถวันหวัง
		(หน้า 268)

179

๑	บ้านใหม่ไรฟ้ายสพริง	ฝั่งชลลา
ฟ้ายออกดอกขาวตา		เคนชอย
เนียนชสุดโสภา		เพียงฟ้าย ไรเออย
ชมฟ้ายคล้ายผิวสรอย		สวาดีเนื้อเหลือนวล
		(หน้า 274)

- วัฒนธรรม

124

๑	วัดฝางอ่างซ้อไว	ไซฝาง
ฝางยอมยอมเพรียง		ยั้งขวัง
แดงศุกถูกแดดหมาง		หมองครำ คำแฮ
ลกพิที่แคนซัง		ชูครำน้ำฝาง
		(หน้า 255)

315

๑	ดงมเกลือเหลือกลำ	คำเหลือ
เจหม่อมยอมมเกลือ		กแจะให้
ใจหม่อมยอมเหมือนเกลือ		กลินรำ คำเออย
คำเหือกเปลือกแทนไส้		ชินตนผลคำ
		(หน้า 317)

366

๑ หนุมหนูดูขมิ้นออน

ไครช่วยหามาหนอ
 เหลืองอ่อนหลอนลงขอ
 ขมิ้นที่ของนางสิ้น

นอนคลอ
 นกขมิ้น
 ขมิ้นนกก ขมิ้นเอ๋ย
 แขงจอนวอนขอ
 (หน้า 334)

5.8 นิราศพระประธม

- อธรรมชาติ

ดึกก่ำดัดสัว้นไม้ต้นหมด
 ระรวยรินกลิ่นโศกมาไกลโขย

แดนภกตรองเร้ากระเหว่าโหวย
 โอโศกโรยเหมือนที่ร้างมาทางจร
 (หน้า 441)

นำคางพรมลมชายระบายโบก
 เหมือนโศกร้างทางเหเส่นหวนวล

หอมดอกโศกเส้าสร้อยละหอยหวาน
 มาถึงสวนโศกซ้ำระกำหรวง
 (หน้า 443)

เห็นรักน้ำคร่ำคร่ำไม่มารัก
 แต่ละคนผลลูกทิ้งผูกพวง
 เหมือนรักคนคนรักทำยักยก
 แมนยวงลูกถูกหัดถักกัถลาม

จะเด็ดหักเสี้ยก็ได้เขาไม่หวง
 ก็โรยร่วงเปล้าหมัดไม่คงงาม
 จะเก็บดอกเด็ดผลคนก็ขาม
 เหมือนรำรามรักร้ายริมชายพง
 (หน้า 443)

เห็นคนรักหักโค่นคนสนัด
 เหมือนตัดรักหักสวาทขาดอาลัย

เป็นรอยตัดรักขาดให้หวาดไหว
 ด้วยเห็นใจเจ้าเสียแล้วเจ้าแก้วตา
 (หน้า 449)

โอ้รักต้นคนรัก เขาหักให้
แต่รักน้องต้องประสงค้ถึงงวงวย

ไม่พักได้เค็ตรักไม่พักฉวย
ใครไม่ช่วยชักนำให้กล้ำกลืน
(หน้า 450)

เห็นสิ่งของน้องรักพักจันอับ
พิจรรจากฝากชิตสนิทมา

แถมพลับผลชิตเป็นปริศนา
เหมือนแก้วตาตามคิดมาชิต เชื่อ
(หน้า 450)

- สถานที่ -

โอ้บางกอกกอก เลือคให้เหือดโรค
แมน้ได้แก้วแววตามายาใจ

แต่ความโศกน้จะกอกออกที่ไหน
แล้ก็ไม้หักกอกดอกจริงจริง
(หน้า 437)

วัดโก่เตี้ยไม้เห็นโก่เห็นไทรคำ
หอมระกำก็ยั้งซ่าระกำใจ

กอระกำแกมสละขึ้นใส่ว
ระกำไม้เหมือนระกำที่ซ่าทรง
(หน้า 440)

ถึงส่วนหลวงหวงห้ามเหมือนความรัก
แต่รายรินกลืนผูกขุ่ผูกหวง

เหลือที่จักจับต้องเป็นของหลวง
ระรื่นรุ่งเรณูชูจร
(หน้า 440-441)

บางสำนมีกษามแต่หนามเสี้ยน
ที่กิตขวางหวางความแต่หนามเตย

หนามทุ่เรียนรักฉิกอีกเจ้าเอย
ไม้น่าเซยน่าซังลิ้นรังเคน
(หน้า 442)

ถึงสวนแดนแสนเสียดายสายสวาท มาสิ้นชาติชนมโลกให้โศกแสน
ไปสวรรค์ชั้นบนคนละแดน ไม่ร่วมแผนภพโลกยิ่งโศกใจ
(หน้า 442)

ถึงบางม่วงวงจิดคิดถึงม่วง ต้องจากทรงเสียใจอาลัยเหลือ
มะม่วงจอมหอมหวานเหมือนนวลเนื้อ มีรูปร่างม่วงเหมือนดวงใจ
(หน้า 449)

ถึงบางแก้วแก้วอันสีกหมื่นแสน ไม่เหมือนแก้วเนตรของเชษฐา
ดูรูปนางบางแก้วไม่แพ้ดวงตา ไม่เหมือนหน้าองแก้วที่เคลวกัน
(หน้า 459)

- วัฒนธรรม

วัตถุกลิ่นกลิ่นระรินริน โอ้หอมชื่นเช่นกับรสแป้งสาลี
เหมือนพิกลอุทรวงพวงมาลัย ที่เคยใส่หัตถ์หอมถนอมนวล
(หน้า 441)

6. ศัพท์จน (Onomatopoeia)

6.1 นิราศพระบาท

- ร่างกายหรืออวัยวะ

ดิเข้าบับรับโปกสองมือปิด ประจบคิคเคะผางหมัดขว้างหวือ
กระหวัดหวัดหวิววาเสียงซาฮือ คนคู้อ้อเออเออสนั่นอึ้ง
(หน้า 145)

- ธรรมชาติ

บ้างขึ้นบนคนส่งคนข้างล่าง เสียงโง้งฉางข้ามแตกกระแตกชั้น
 จนคนบนสัปคับรับไม่ทัน หมอขาวขึ้นตกแตกกระจายราย
 ยามกระสอบกรอบแกรบระไกรกริก กลัฟพริกพลิกเพลงตะแคงหงาย
 กะโปเล เชื้อกรอยขึ้นห้อยท้าย เมื่อยามรายดูงามกว่าชามดิน
 (หน้า 126)

ประจวบจนสุริยันเห็นพยับ ไม่ได้ศัพท์เชิงเข้ด้วยแตรสังข์
 ปี่ระนาดของกลองประโคมดัง ระฆังหึ่งหึ่งหึ่งห่างลงครางคริม
 (หน้า 131)

พาทพระคงจึ่งจะลงไปเล่นได้ เป็นเหวใหญ่ลงโยนด้วยก้อนหิน
 เสียงโกล้งก้างก้องกึ่งไม่ถึงดิน กว่าจะสิ้นเสียงผวาเป็นชันนาน
 (หน้า 141)

คูท่านองนางในไกวชิงช้า ดั่งสีดาผูกคอที่โรงโขน
 เถาว์วัลย์เปราะเคราะห์ร้ายพอสายโยน ก็ชาติโหนดลงในน้ำเสียงคำโครม
 (หน้า 143)

- วัฒนธรรม

นาคสะคุ้งรุงรังกระตึงหอย ไบโพธิ์ร้อยระเรงอยู่แห่งหนึ่ง
 เสียงประสานกังสดาลกระตึงดัง วิเวกวังเวงในหัวใจครัน
 (หน้า 134)

6.2 นิราศภูเขาทอง

- ธรรมชาติ

คูน้าวิ้งกลิ้งเขียวเป็นเกลียวกลอก กลับกระฉอกจาดฉัดฉวัดเฉวียน
 บางพลุ่งพลุ่งวู่วางเหมือนกงเกวียน กูเปลี่ยนเปลี่ยนกว้างกว้างเป็นหว่างวน
 (หน้า 154)

6.3 นิราศเมืองเพชร

- ธรรมชาติ

ถึงคลองช่องสองเลียบเงยหงส์ศักดิ์ เห็นเมฆกลัดกลางทะเลบนเวหา
 เสียงโศรมครื้นครั่นกระทั่งฝั่งชลลา ลมสลาตันตั้งหึ่งหึ่งอ้อ
 (หน้า 516)

เขาดังอ่างกลางถ้ำมีน้ำย่อย คู้อยฝอยเพาะลงหีตรงหลุม
 เป็นโคลคล้ำน้ำแท่งกลับแข่งคุ่ม เป็นหินหุ้มอ่างอิฐสนิท
 (หน้า 528)

เสียงกรอดกรียดเขียดกบเข้าขบเขียว เหมือนกรับเกรียวกรอดกรัดวะหวัดเสียง
 หรีงหรีงแร่ม่ายลงในเรียง แซ่ซ่าเนียงหนาวในใจรำจวน
 (หน้า 510)

หึ่งยุงชุมรุมกัณฑ์เปรี๊ยะประ เสียงผัวะผะพิบพิบบุบปั้แปะ
 ที่เข็นเรียงเคียงลำขยำแซยะ มันเกาะเกาะกันจริงจริงหญิงกับชาย
 (หน้า 514)

เสียงชนะที่เหล่าเขายี่สาม
หวิหววิหวไหวไคยั้งยั้งดินไคย

วิเวกวานหวิหววิหวิหวิ
ชนะโทยหากูไม่รู้วย
(หน้า 517)

สักสองยามตามทักล้นปักษา
โอ้ฟังฟังหวังสวาทไม่ขาดคึด

เสียงแจ้วจ๊วจ้อยเจี้ยวเตี้ยวเตี้ยวติด
ช่างไม่ผิดเสียงสาวชาวพริบพริ
(หน้า 530)

6.4 นิราศวัดเจ้าฟ้า

- อรรณชาติ

ตรงหน้าท่าสาชลเป็นวนวัง
เข้าจอดเรือเหนือหน้าศาลาวัด

ดูปลั่งปลั่งพลุ่งเขี้ยวน่าเสียวใจ
โสมนัส้องไม่เสื่อมที่เลื่อมใส
(หน้า 178)

เสียงกรียวกราววาววามโหลงพลามพลุ่ง สะเทือนทุ่งที่บนโขดโบสถ์วิหาร
กิ่งโพธิ์โฝงโกรงกรางลงกลางลาน สาดขาวสารกรกรากกรากไม่อย่ากฟ้ง

(หน้า 188)

เสนาะดังจ้งหรีดวะหวิดแว้ว
เสียงหรีงหรีงกึ่งไทรเรไรเรียง

เสียงแจ้วแจ้วจกัณสนันเสียง
เสียวสำเนียงนอนแลเห็นแต่ดาว
(หน้า 186)

6.5 นิราศอิเหนา

- อรรณชาติ

จน้องคำย่าหึ่งหึ่งกระหิม
ไ้อยามอยู่คูหาเวลานี้

ยิ่งเศรำซิมโศกถึงยาหนี
เคยพาที่ทอดประหับไว้กับทรง
(หน้า 197)

เสียงสินธุคู้ันลันพิลิก
 ทั่นำโจนโชนพังดั่งสะทั้น

สะทั้นสะทักโถมพาดจาดจาดฉน
 บ้างพู่ช้นส่าสสายสุหรัยวิน
 (หน้า 202)

6.6 โคลงนิราศสุพรรณ

- อธรรมช่าเล

363
 ๑ คุลลโหโหโรโรโห

โกระโดกโหวกวิเวกโหวย
 ยามยั้งยั้งคินโดย
 เมากกูกอง

โหโห
 แว่วซ้อง
 เตินหวาง ทางเอย
 โทแควแจวเสียง
 (หน้า 333)

368
 ๑ คอยค้วค้วชี่

ค้วค้วค้วค้วค้วค้วค้ว
 ตามทักปักหน้าเจียว
 เต็กรักทักถามค้อย

โอบรอง ก้องเกรียว
 เจียวจอย
 เจ้าค้วค้ว กระจจัดเอย
 กเตาะเตนเตนหนี่
 (หน้า 334)

392
 ๑ เกือบรุ่งฝุงซ่างแซ

กรวดปามาแฉรันแฉรัน
 ชุ่มชุ่มอ้อมอั้งแสน
 ลึกลึกทักเสทือนส่ทั้น

แปรแปรน
 เกร็นหยาน
 ส่นรอบ ขอบแฮ
 ถิ่นไม้ไพรพนม
 (หน้า 342)

426	
๑ ชุ่มชุ่มชุ่มอ้ออ้อ	ก๊กก๊กโหลง
ป่าแหลกแตกผางโผง	แมครอง
ฝุ่นฟุ้งพลุกควันโขมง	มีดล่า ฟาแฮ
สเพื่อนสก็กก็กกอง	เกือบเคียงเสียงอึ้ง
	(หน้า 355)

- วัฒนธรรม

7	
๑ แซ่เสียงเวียงราชอง	กั้งสัดาน
หงงหงั้งระมั่งขาน	แข่งซอง
สั่งแตรแซ่เสียงประसार	สั่งซัด ตัดเอย
ยามตีครึกครื้นกอง	ปี่แก้วแจ้วเสียง
	(หน้า 215)

247	
๑ เสียงซออออออ	เออียเพลง
จับไ้เตรงเตงเตง	เตงตอง
คลุ่ยตรุ่ยตรุ่ยตรุ่ยเนง	เนงเนง รัตนาศ
ฆองหนองหนองหนอง	ผรั่งพรั่งพรั่งคโภง
	(หน้า 294)

6.7 รำพันพิลาป

- ธรรมชาตรี

คิดงต้นพันฟังระสังฆอง	กลองหอกกลองห่มห่มกระห่มเสียง
โกลกลากาแกแฮลำเนียง	โอนึกเพียงช้วนุ้ยห้ายไม่วายวัน
	(หน้า 404)

ทุกเข้าคำลำบากแสนยากยิ่ง เฉยงอู่อู่วอนเวียนรอนรม	เหลือทนจริงเจ็บแสนใส่กลบสุม เป็นกลุ่มกลุ่มกลุ่มกัตั้งปัดยง (หน้า 395)
บัดเดียวคลื่นครืนครึกสะทีกโถม เสียงฮือฮืออ้ออ้อคุมตึงตัง	ขึ้นสาครโถมตาตฟ้าคงคาขัง ควยกำลังลมกล้าสลาหั้น (หน้า 423)

7. บุคลาธิษฐาน (Personification)

7.1 นिरาศพระบาท

- บัรรพพิภา

เห็นลมก้อจะใคร่สื่อสาราสั่ง ไทน้มน้องครองศักดิ์อย่าปลุกปลอม	ถึงรอยขังคู่เซยเคยถนอม เริ่มมีตรอมใจถึงละนึ่งนาง (หน้า 120)
--	---

เฝ้าแหงนดูดวงแขชะเงงพักตร์ ดูดวงเดือนเหมือนซ้อร้อเผลอญ	เห็นจันทร์ซักรอรอนเวหาเห็น ระกำเกินที่จะเก็บประกอบกลอน (หน้า 126)
---	---

นกยางเลียบเหยียบปลานชาหยิก กระทงน้อยลอยทวนนาวามา หน้าวังหรือจะสั่งควนนะนก มีหันสั่งสกุณินก็บินไป	เอาปากจิกบินซื้อขึ้นเวหา โอ้ปีกเขาเอ๋ยจะลอยถึงไหนไป ให้แนบอกของพี่รู้ว่าโหยให้ ลงจับไถลันกตะกรุมริ่มวุมวน (หน้า 120)
---	--

7.2 นิราศเมืองเพชร

- ธรรมชาติ

หึ่งกลิ่นชาน้ำชืดใหม่ค่นัน โอ้แต่ชั้นกลิ่นลมยังข่มเหง
 น่ายเพื่อนเหมือนคำเขาทำเพลง มาเทงเตงเรือลอยน่านอยใจ
 (หน้า 517)

7.3 นิราศวัดเจ้าฟ้า

- ธรรมชาติ

โกล่คูสุริยงจะลงลับ มีไครจะทับดวงไค้อาลัยหลัง
 สลดแสงแผงรดเข้าค่นัง เหมือนจะสั่งโลกาให้อาลัย
 (หน้า 185)

7.4 นิราศอิเหนา

- ธรรมชาติ

เหมือนครั้งนี้พี่มาโศกแสนเทาซ ชลเนตรแดงเคื้อคั่งเลือดไหล
 โอ้ตะวันครั้นจะลบภพไตร ก็อาลัยโลกยังหยุดรั้งรอ
 (หน้า 204)

7.5 โคลงนิราศสุพรรณ

- ธรรมชาติ

452
 ๑ เดือนเอยเคยคูแคว แววดา
 เกือบศอกกอทวา วางแล้ว
 โปรดควยช่วยรอร่า รดสว่าง ทางเอย
 อย่าเลื่อนเคลื่อนคล้อยแคล้ว คลาดข้าอไลย
 (หน้า 363)

7.6 นิราศพระประธม

- ธรรมชาติ

ตะวันรอนอ่อนน้อบยับแสง
ยังรอรุ่งส่างฟ้าควายอ้าย

ดูดวงแดงดั่งจะพาน้ำตาไหล
คอยไรไร เรื่องลับบัววิญญาณ์
(หน้า 465)

8. อภิปจน์หรือกลาบบเกินจริง (Hyperbole)

8.1 นิราศเมืองแกลง

- ร่างกายหรืออวัยวะ

ถึงห้วยพร้าวเท่าเมื่อออก เลื่อยลำ เห็นผิฟ้าฝนย่อยลงหิมหิม
สุริยฉายบายเอื้องเมืองประจิม อูระป้อมศรปักษีสลักทรวง
(หน้า 99)

- นามธรรม

พิ้งจากไปไคแต่รักมาฝากน่อง มากกว่าของอื่นอันสักหมื่นแสน
หอเป็นคำพาทมที่ชมแทน ออย่าเคืองแค้นเลยที่ฉันไม่ทันลา
(หน้า 108)

8.2 นิราศพระบาท

- นามธรรม

แต่ทุกข์รักก็เห็นหนักถนุดอก ถึงสักหกเจ็ดเกวียนก็เจียนเหลือ
แต่โศกรักมาจนหนักในลำเรือ ฝ้าเติมเชื้อไปทุกคั้งรำคาญครัน
(หน้า 124)

- วัฒนธรรม

ดั่งศรีสักขีชำระกำหรวง	โอร่าลัยใจหายไม่วายหวัง เสียดายดวงจันทร์ระหงงาม (หน้า 115)
ถึงบางหลวงทรวงรอนดั่งศรีสัก เมื่อคิดไบใจหายเสียดายดวง	พี่ร้างรักมาด้วยราชการหลวง จนเรือลวงมาถึงย่านบ้านกระแชง (หน้า 119)
ใบระกาน้ำนั้นบนขันมุข ดูยอดเยี่ยมเทียมยอดคุณธรร	สุวรรณสุกเลื่อมแก้วประภัสสร กระจิ่งซ่อนแซมใบระกาบัง (หน้า 134)

8.3 นิราศภูเขาทอง

- นามธรรม

ขอเดชะพระพุทธรูปช่วย อายุยืนหมั่นเท่าเสาศีลา	แม่มอดม้วยกลีบชาติวาสนา อยู่คู่ฟ้าดินได้ตั้งใจเือง (หน้า 152)
---	---

8.4 นิราศวัดเจ้าฟ้า

- สถานที่

โอร่าไนศรีอยู่ธมมบุษย์แฉน จะหารักสักคนพอปนยา	นับโกฏิแสนสาวแก่แก่ภาษา ไม่เห็นหน้านี่กระสออันฝันหทัย (หน้า 165)
---	--

ถึงบางพรหมพรหมมีอยู่สักครู่	คนรู้จักแจ่มจืดทุกที
ทุกวันนี้มีมนุษย์อยู่	เป็นรอยหน้าพินหน้ายิ่งกว่าพรหม
	(หน้า 167)

- วัฒนธรรม

ถึงตองง้าวหลาวเหลนสักแสนเล่ม	ไม่ติดเต็มตัวอุทพหุลุคตอน
แต่ตองตาวาใจอาลัยวรรณ	สุดจะถอนทิ้งขวางเสียดกลางคัน
	(หน้า 173)

8.5 โคลงนิราศสุพรรณ

- นามธรรม

21

๑ เสียคายสายสวาดโอร	อวาร
รักพี่มีโทษกร	กับน้อง
จำจากพรากพลัดสมร	เสมอชีพ เรียมเอย
เสียนุชคุจทรวงตอง	แตกฟ้าผ่าสลาย
	(หน้า 219)

8.6 ราชันพิลาป

- ธรรมชาติ

ดูปลาใหญ่ในสมุทรผูกพันน้ำ	มีคเหมือนคล้ำกลุ่มขอสลตสสัว
พุ่งทะลิ่งถึงฟ้าคุนากลัว	แต่ละตัวตระโชนับโยชน์ยาว
	(หน้า 424)

8.7 นิราศพระประสม

- นามธรรม

โอดพันนี้กร้อนเพราะศรรัก ถึงฝนสักแสนหาไม่ผ้าผืน
 แม้นเหมือนรสพวงมาเมื่อวานขึ้น จะชูชื่นใจพิด้วยปรีดิ์เปรม
 (หน้า 452)

สิ้นแผ่นดินเป็นเกลามาเปล้าอก นำตาตกตายน้อยลงรอยหน
 โอพระคุณผู้ลกระหม่อมจอมสกล พระคุณล้นเลี้ยงเฉลิมให้เพิ่มพูน
 (หน้า 491)

9. คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ (Rhetoric Question)

9.1 นิราศพระบาท

- สถานที่

โอดกระแเสแควเดียวทีเดียวหนอ มาเกิดก่อเกาะถนดัดกัดหน้า
 ต้องแยกคลองออกเป็นสองทางคงลา นี้หรือคนจะมึนน้ำเป็นสองใจ
 (หน้า 120)

กำแพงรอบขอบคูก็คูลึก ไม่น่าศึกอำพมาจะมาได้
 ยังให้มันข้ามเข้าเอาเวียงชัย โออย่างไรเหมือนบุรีไม่มีชาย
 (หน้า 123)

พิศดูใจค่ายนอกออกหนักแน่น ดั่งเขตแคว้นคูขอนนครหลวง
 ไม่เห็นจริงใจนางในกลางทรวง ชายทะเลวงเข้ามาบางจะอย่างไร
 (หน้า 123)

ถึงบ่อหนึ่งมีน้ำคำบุราณ
พิเคราะห์หน้าสมคำบุราณกล่าว
ถนอมหอมกลิ่นนุชเป็นสุคติใจ

ว่าบ่อพรานล้างเนื้อที่ในไพร
ยังมีคาวเหม็นห็นจะคลื่นไส
โอ้เป็นไรจึงไม่คิดดูรามา
(หน้า 141)

9.2 นิราศภูเขาทอง

- นามธรรม

จันทรกลีบหกงศ์ลิแหลม
ใครทำชู้ทวนครันบรรลัย
เราเกิดมาอายุเพียงนี้แล้ว
ทุกวันนี้ปริวิตคิดทำนอง

คิงชวาทแซมเสียมแขกแตกไสว
ก็ต้องไปเป็นคนมาชนพอง
ยังคลาดแคล้วครองตัวไม่ว้าหอง
เจียนจะต้องปันบ้างหรืออย่างไร
(หน้า 156)

9.3 นิราศเมืองเพชร

- สถานที่

แล้วเลี้ยวลงตรงหน้าวัดพระธาตุ
คูปร่างคกลางอารามถึงามตี

พอเดือคคลาดคล้อยจรัสรั้งมี
แต่ไม่มีเงาบ้างเป็นอย่างไร
(หน้า 530)

9.4 นิราศอิเหนา

- ธรรมชาติ

จนตึกคั่นรันรินกลิ่นกุหลาบ
เหมือนปรางทองนงนุชบุษบา

ตะลึงเหลียวเสียวซาบอบานาสา
หรือกลับมายืนแผงอยู่แห่งใด
(หน้า 199)

10. บันไดความ (Climax)10.1 โคลงนิราศสุพรรณ

- ธรรมชาดี

110

๑	ชาวอินทนิลลิ่งลาน	นวลขาว
	แพรวฟ้าฟ้าดินดาว	ดุจพร่อง
	ชาวคูครูเดียวคราว	หนึ่งเบื้อ เหลือแฮ
	ชาวบ่เบื้อเนื่อนอง	นวมนิ้วผิวขาว
		(หน้า 250)

- สถานที่

119

๑	บ้านยอดยอดไม้สะพรั่ง	ฝั่งชล
	ยอดถิ่นขึ้นจอบทก	กิ่งคว้าง
	ยอดอินทนิลแสนดา	ดาดงทอด ยอดแฮ
	ยอดรังกักท่าบาง	บ่ได้ใจหาย
		(หน้า 253)

10.2 นิราศพระปฐม

- ธรรมชาดี

หนานน้ำค้างพร่างพรหมจะหมผ่า	พออนอามระงับได้หลับไหล
ถึงลมว่าวหนาวังจะผิงไฟ	แดหนาวใจจากเจ้าให้เศรำซิม
	(หน้า 468-469)

11. ความขัดแย้งกัน (Paradox)

11.1 นิราศเมืองแกลง

- สถานที่

ถึงคนผู้อยู่เคลื่อนก็เหมือนเปลี่ยว
มาอยู่บ้านกรรำระงำใจ

สันโดษเดี่ยวด้วยวาจาคิดวิสัย

ชวนกันไปชมทะเลทุกเวลา

(หน้า 104)

11.2 นิราศภูเขาทอง

- สถานที่

มาถึงบางอรณโศก

ขามวิโยคยากใจให้ระอื้น

โอสุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น

ถึงสี่หมื่นสองแสนหนึ่งแสนใคร

เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก็ตำหนัก

ไม่มีทัพสู้อาจจะอาศัย

ลวนทมามเห็นเจ็บเส็บคับแสบใจ

เหมือนนกโรวังเรออยู่เอกรา

(หน้า 154)

- ธรรมชาติ

ถึงบางเตือโอมะเตือเหลือประหลาด บังเกิดชาติแกลงหวิมิในได้

เหมือนคนพาลหวานนอกยอมขมิใน อูปโมยเหมือนมะเือเหลือระอา

(หน้า 155)